boot was iets zoo bijzonders, dat het bericht er van en het verhaal er van in alle bijzonderheden wereldkundig werd gemaakt. Ook zijn vrouw, de *zuster*, deelde in die interessantheid. Ook zij was publiek persoon geworden.

En te midden van deze drukte en deze interessantheid, van en voor alles wat met de zending samenhing, dook toen nog het gansch begrijpelijke, maar toch zoo diep betreurenswaardige euvel op, dat men zich voor het relaas van heel deze bewegingen, bediende van een godsdienstige terminologie, die, innerlijk hol, aan dit alles een gewijd karakter moest geven. Overal werd „de Heere" bijgehaald, bij te pas gebracht. Er was in al wat op de zending betrekking had een bijzondere daad des Heeren, in zijn bestel en bestuur, in zijn verhooring des gebeds, in zijn neigen der harten, in zijn bewaring en bescherming, in den zegen, dien Hij op allen rusten deed, en die dienst deed als bewijs, dat men op den goeden weg was, en den juisten persoon en de juiste middelen had gekozen. Als een schip met een zendeling aan boord, door den storm heen, behouden was aangekomen, heette het ongeveer, dat het om dien zendeling gespaard was. Zoo werd op alles een gewijd cachet afgedrukt, en wende men het publiek aan de valsche voorstelling, alsof het zendingswezen een bijzonder iets was, waarbij een geheel aparte levensbeschouwing hoorde.

Een wijze van doen, dáárom te gevaarlijker, omdat het er zoo van zelf ingaat, en men er zoo licht aan went. Natuurlijk is Gods bestel en bestuur in *alles*, neigt Hij *aller* hart, en kan *niets* zonder zijn zegen gedijen. Vrome zin merkt hier op, en een vroom winkelier ziet in elken klant die tot hem komt, een van God gezondene. Maar daarom maken we toch onderscheid in ons spreken tot anderen, en vooral bij ons spreken in het publiek. Vroomheid is schuchter, loopt niet met haar innigheid te koop. Men merkt Gods doen op voor zich zelf, men dankt er voor in enger kring, maar men *afficheert* het niet.

Publiek er over spreken, doet men alleen bij zeer gewichtige gebeurtenissen, bij buitengemeene uitreddingen, bij zeer groote offers die gebracht worden, zoodat ook voor anderer oog het doen Gods in het oog springt. Maar juist deze onderscheiding ging bij het zendingswezen geheel te loor. Het moest hier *alles* bijzonder heeten, *alles* moest hier als iets buitengewoons worden aangemerkt, en van alles en bij alles moest het voor aller oog gedrukt en voor aller oor worden uitgeroepen, dat dit alles onder bijzondere leiding des Heeren had plaats gehad. En al was dit nu in den eersten aanloop eerlijk en oprecht bedoeld, het kon toch niet anders, of al spoedig werd het een doode formule, die men neerschreef en uitsprak, omdat ze er zoo bij hoorde, en die de taal van het hart door lippentaal of pennentaal verdrong.

Wat de leeraarsstand op kleiner schaal bedorven had, sloop hier op breede schaal in. Gelijk men vroeger die breede aankondigingen las van een leeraar, wiens hart bij beroep, na veel worsteling, door God geneigd was, om te gaan of te blijven, zoo werd het nu ook hier, maar hier op veel breeder schaal, toegepast, alsof het alle apostelen waren, en alsof elke zendeling apostolische interessantheid bezat. Het liep niet overal even erg. Het Leger des Heils heeft aller record geslagen. Maar toch, principieel drong deze gevaarlijke microbe allerwegen door. Het werd de wildheid, de onfijnheid, de zelfingenomenheid van een geestelijk-democratische drukte. En al ontkennen we niet, dat God de Heere ook uit dit kwaad niet zelden veel goeds heeft doen voortkomen, toch ontslaat dit ons niet van den plicht, om op deze wondeplek den vinger te leggen. In den grond woelde hier onwaarheid, onwaarheid in cijfers, onwaarheid in vertoon zonder wezen, onwaarheid in de heilige formule. Een onwaarheid, die, helaas, ook aan het kerkelijk wezen niet vreemd is, maar die hier toch een hoogte bereikte, als in het kerkelijk wezen nooit gezien was.

En hierbij kwam nog veel meer.

Geheel deze Zendingsactie leed aan deze stuitende inconsequentie, dat ze in ijver ontstak voor de afgedoolden in verre landstreken, maar voor de afgedoolden in eigen omgeving koud liet. IJver voor de zending blonk uit, waar men tegen het ongeloof van eigen familieleden geen hand uitstak. In andere werelddeelen moest de Christelijke religie uitgebreid; maar met de Heidenen onder eigen volk leefde men rustig voort, alsof de waardij van hun ziel niet in aanmerking kwam vergeleken bij de ziel van een Moor of Indiaan. Ginds moest de kerk gesticht, maar in eigen stad en dorp liet men zijn kerk verkwijnen aan bloedarmoede. Voor de Zending offerde men willig, voor den nood van zijn eigen kerk vond men de kleinste bijdrage te veel. Alles een jacht op het bijzondere, op het buitengemeene, waarbij de liefde voor het ordinaire en gewone geheel in de schaduw werd gesteld.

Dat sloeg vanzelf van de kerk op de Confessie over. Wat gaf men nog om een stuk der belijdenis waarvoor onze vaderen ten bloede toe hadden gestreden? Wat deed het er toe, of het Arminianisme met zijn menschelijke zelfverheffing weer welig voorttierde! Bij de Heidenen had men met dat alles niets te maken, zoo men hun maar *het Evangelie* bracht. En of dat Evangelie ook al door sommigen verstaan werd in een zin, die geheel tegen ons verleden en tegen den ons toebetrouwden schat der waarheid inging, dat deed er niet toe. Het was en bleef toch alles *het Evangelie*, en het Evangelie kon men immers op een stuivertje schrijven.

Zoo kreeg alle dwaling en wanbegrip vrij spel, zoo werd men *zelf* voor alle fijner ontleding der waarheid onverschillig; en toen nu allengs de verloochening van het Schriftgezag insloop, en zelfs de persoon en het wezen van den Heiland geheel in strijd met de Schrift werd voorgesteld, ging het toch niet aan, zich hiertegen te verzetten. Immers ook die afgedoolden waren zendingsvrienden, en niet de Schrift, maar zendingsijver werd toetssteen van waarheid.

Eindelijk kwam hier nog dit laatste kwaad bij, dat de Zending, van de Kerk los, in verband trad met allerlei politieke en commercieele overwegingen. Dat was minder hier, dan onder de Engelsche en Amerikaansche zendelingen het geval. Hun zending moest tevens aan de glorie van hun land dienstbaar worden gemaakt. De zendelingen gingen voorop, de soldaten en kooplui kwamen achter hen aan; en in menigte zijn ze te noemen, de landstreken, die feitelijk door de zending niet voor het Koninkrijk van Christus, maar voor het Britsche koninkrijk veroverd zijn. Denk slechts aan Zuid-Afrika, en aan den geest die ten opzichte van Afrika van de zending is uitgegaan. Ook aan wat de Boeren van de Engelsche zendelingen te verduren hadden. En wat de Amerikaansche zendelingen aangaat, kan elk deskundige u zeggen, hoe zij maar al te vaak hun heilige zaak aan de zaak van de republiek en van de *business* huwden.

Dit alles sta hier niet als verwijt. De kerken blijven hier de hoofdschuldigen. Zij hadden haar taak verwaarloosd, haar roeping vergeten. En de actie, die toen uit den boezem der geloovigen is opgegaan, steekt haar nóg de oogen uit. Zonder die actie zaten we nog in het oude moeras, en het is wel waarlijk door deze actie, dat God de Heere ten slotte de kerken weer tot jaloerschheid verwekt heeft, en tot nieuw krachtsbetoon bezielde.

Maar al wordt dit volmondig erkend, daarom mag het oog niet worden gesloten voor de donkere schaduwzijde die op heel deze actie rust. Ze miste het verband met de kerk van Christus. Ze miste de juiste evenredigheid tusschen de actie van den wil, van het gemoed en van het geheiligde denken. Ze daalde van de bergen af als een wilde waterstroom, maar groef zich geen bedding uit, die tusschen de gewenschte oevers was ingesloten.

Het was *practicisme*. Behoefte aan krachtsuiting, behoefte aan uitwendige bezigheid, behoefte aan drukte, behoefte aan resultaat, behoefte aan succes. Ieder moest aan het werk gezet. Om die drukke actie door te zetten, moest de reclame in dienst genomen. En om die reclame geestelijk te tinten, moest het heilige naar beneden getrokken, en het teeder gemoed geschokt, de waarheid opgeofferd worden. En juist daardoor staat ze thans in de wereld als een macht van ongelooflijke afmeting, maar zonder dat de Heidensche wereldmacht of de Islam in of buiten Europa er ook maar door geschokt is.

Recensiën.

Geschiedenis van het Godsdienstig en Kerkelijk leven van het Nederlandsche volk 629—1900. Stuk VI. Aan ons volk verhaald door J. Kuiper, met een inleidend woord van Dr. P. J. Kromsigt, N. H. Pred. te Wierden. A. H. ten Bokkel Huining. Utrecht.

Van dit reeds zoo gunstig beoordeelde werk verscheen nu het laatste *stuk*.

Het loopt over de laatste dertig jaren ongeveer van ons godsdienstig en kerkelijk leven.

De schrijver geeft hierin zeer veel bescheiden o. a. over de floreenkwestie in Friesland; de Doetinchemsche stichtingen; de Vrije Universiteit; de Dolcantie; de Zending; de arbeidersbeweging etc., vermeerderd met korte levensbeschrijvingen en bizonderheden omtrent mannen van allerlei richting. Prof. H. J. Scholten, Ds. J. W. Felix, Dr. Mr. W. Van den Bergh, Dr. Ph. J. Hoedemaker, de professoren der Vrije Universiteit, Dr. A. G. J. Vos Azn., Prof. Dr. J. H. Gunning en vele anderen.

Op den lof van nauwkeurig en uitgebreid onderzoek kan de heer Kuiper tot het laatste toe rechtmatig aanspraak blijven maken.

Zeker heeft hij ook getracht de feiten zoo objectief mogelijk weer te geven, al is het ook, dat particuliere bronnen wellicht, waaruit hij somtijds putte, wel eens oorzaak zullen geweest zijn, dat er te schrille kleuren kwamen en er éénzijdig voorgesteld werd. Ik denk o. a. aan het gebeurde met Ds. V. en Ds. W. te Leiderdorp. blz. 637, 638.

Met warmte blijve deze belangrijke arbeid bij ons Christenvolk aanbevolen.

De uitgever verzocht ons er op te wijzen, dat het werk voortaan slechts *gebonden* verkrijgbaar is, en dat de prijs is gebracht op *f* 6.50.

Een der oorzaken van den oorlog in Zuid Afrika en iets over het onderwijs in Transvaal door J. A. Wormser Jr. te Pretoria. Boekhandel voorheen Höveker & Wormser. Amsterdam—Pretoria.

Dit boek is in frisschen stijl geschreven en de argumentatie is bondig. De schrijver bewijst, dat het Jingoisme, de onverzadelijke annexatielust, één der hoofdoorzaken van dezen ongerechtigen oorlog is geweest, en tevens maakt hij duidelijk, dat *toch* menige Brit kan wanen voor eene rechtvaardige zaak te vechten, omdat jaren lang de publieke opinie in Engeland ten opzichte van Transvaal en de Boeren stelselmatig op een dwaalspoor gebracht is.

Na gewezen te hebben op de uitnemende wijze, waarop Transvaal in de laatste jaren voor het onderwijs zorgde, doet de heer Wormser in zijn laatste hoofdstuk de vraag: Wat moeten wij Hollanders nu doen?

En zijn antwoord is: „Moreel, en voornamelijk materieel iedere poging steunen, die de bevordering van kennis van de Hollandsche taal ten doel heeft, en mede kan werken om den invloed van de Engelsche taal en zeden te weren."

M. i. heeft dit werk blijvende waarde, ook om het *aanhangsel*, waarin de schrijver een lijst geeft van de voornaamste werken en brochures, die er over Zuid-Afrika verschenen zijn.

WIJMINGA.

Voor Kootwijks Scholen.

Ingekomen bij Ds. HOUTZAGERS: Van Ds. W. Visser, te Oosthem (Friesland) *f* 1; uit Nijkerk, gevonden in de collecte van 9 September *f* 0.50; van den heer G. Torenbeek, hoofd der school te Voorschoten *f* 1; letters J. B te Woerden, een coupon, groot *f* 1.48½; door Ds. W. Verhoef, te Berkel (Z.-H.), van br. Kooi te Pijnacker *f* 2.50.

In hartelijken dank ontvangen.

D. HULLEMAN,
Penningmeester.

Kootwijk.

Uit de Pers.

In de *Friesche Kerkbode* gaf Dr. A. Kuyper Jr. een lezenswaardig artikel over de Voorbereiding en de Dankzegging in verband met de viering van het Heilig Avondmaal.

We stonden in ons eerste stuk stil bij art. 61 van de Kerkenordening. En we zagen hoe het juist door de Reformatie der Kerken weer komen kon tot naleving der condities om tot het Avondmaal toe te laten. We zagen ook hoe die condities op het allernauwst met het wezen der Kerk samenhingen, door belijdenis des geloofs af te nemen, daar de Kerk de *vergadering der geloovigen* is en door te vragen naar een getuigenis van vromen wandel, daar de Kerk is *de gemeenschap der heiligen*.

In dit stuk willen we nagaan wat de K. O in art. 62 en 63 aangaande de viering van het heilig Avondmaal vaststelt.

Hoofdzaak is wel de groote vrijheid, die het eerste dezer artikelen aan de Kerken toestaat, waar het heet: Een iedere Kerk zal zulke manier van bediening des Avondmaals houden, als zij voordeelt tot de meeste stichting te dienen.

Artikel 61 is zeer bindend; dat stelt twee condities, waaraan absoluut voldaan moet worden. Wat men wel eens hoort van Kerken, die ook wel toelaten tot het H. Avondmaal diegenen, die nog geen belijdenis des geloofs hebben afgelegd, is niet goed, is in strijd met de K. O, die uitdrukkelijk zegt: men zal *niemand* ten Avondmaal des Heeren toelaten, dan die naar de gewoonheid der Kerk, tot dewelke hij zich voegt, belijdenis der Gereformeerde religie gedaan heeft.

En tegenover dat bindende van het absoluut noodzakelijke, wordt meer vrijheid gelaten in het meer middelmatige, waarbij dan elke Kerk zelf te oordeelen heeft wat tot de meeste stichting dient. De kwestie, waarom het hierbij gaat, wordt duidelijk door inzage der oude Kerkenordeningen van de vroegere Synodes. Dan wordt er altoos bij de artikelen, handelende van het Avondmaal, gesproken over Voorbereiding en Nabetrachting. En het is opmerkenswaardig, hoe de D. K. O. van 1618/19 noch over Voorbereiding noch over Nabetrachting met een woord spreekt, maar, in plaats van dien aangaande iets te bepalen, zoo mild mogelijk is met de te verleenen vrijheid.

Het Convent van Wezel (1568) schreef voor dat men het Avondmaal veertien dagen te voren zou afkondigen. Die afkondiging stond met de Voorbereiding in het allernauwst verband. Er zijn gemeenten, waar men wel de afkondiging doet, maar de voorbereiding achterwege laat. Maar dan heeft men geen oog voor het verband tusschen die beide, dan vergeet men waarom die afkondiging is ingesteld en ziet men over het hoofd, waartoe zij strekt.

De Acta van Wezel (1568) wijzen zulks uit, waar men leest dat het zeer dienstig zal zijn veertien dagen van te voren de viering des Avondmaals af te kondigen, *opdat* en de Ledematen der Gemeente haar tijdelijk mogen bereiden, en de Ouderlingen elk in zijn wijk tijdelijk hun ambt waarnemen." Het woordje »opdat" legt onloochenbaar het verband tusschen Voorbereiding tot en afkondiging van het Avondmaal.

Op de Synode van Dordt 1574 gingen de Kerken wederom een schrede voorwaarts en stelden toen een bepaalde *voorbereidingspredikatie* vast waarin dan gehandeld moest worden van de beproeving des menschen en van de vernieuwing met God en den naaste. En in precies gelijken geest werd weer besloten op de volgende Synode te Dordt van 1578: »Men zal voor de bediening des Avondmaals eene predikatie doen, in welke van de bekeering des menschen, beproevinge zijns zelfs, en zijne vernieuwing met God en den naaste, en diergelijke materieën meer zal gehandeld worden."

Maar sinds zien we deze bepaling niet meer in de K.O terugkomen. Wel wordt er over gesproken en gediscussieerd, maar als verplichting legde men het niet meer op. Integendeel men sprak uit »zoo zal een iegelijke gemeente hier in doen dat een iegelijk haar bekwaamst dunkt te wezen" (Synode Middelburg 1518). En in dien geest werd voortdurend gesproken, en in verband met dezen gedachtengang hebben we het begin van art. 62 der Dordtsche K.O. 1618/19 te beschouwen.

In verband hiermede willen we er ook op wijzen, dat men destijds de voorbereidingspredikatie niet op den Zondag vooraf hield, maar den Zaterdag vlak vorafgaande aan den dag der bediening.

In elk geval, de K.O., waaronder wij nu leven, schrijft de afzonderlijke voorbereidingspredikatie niet voor, maar laat haar in de vrijheid der plaatselijke Kerken.

Maar dit blijkt evenzeer uit de oude Kerkenordeningen en uit de Historie, dat de voorbereidingspredikaties destijds in zwang waren, men er veel aan hechtte, ja zelfs tot twee malen toe vaststelde, dat ze gehouden zouden worden.

Sinds zijn ze dan ook bijna altoos gehouden, had men er een bepaalde voorliefde voor, en was de gemeente er zeer op gesteld. En weinig Kerken zullen kunnen zeggen, dat het niet houden dier predicaties bepaald tot de meeste stichting dien, zooals dan toch het beding onzer tegenwoordige K.O. is.

Gods Woord eischt zeer bepaald de zelfbeproeving bij den gang ten heiligen Disch. »Maar de mensch *beproeve zich zelven* en ete alzoo van het brood, en drinke van den drinkbeker" (1 Cor. 15: 28). Op die zelfbeproeving moet dus worden aangedrongen. Allerminst kan gezegd, dat de zelfbeproeving en de voorbereidingspreek hetzelfde zijn. Helaas, er zijn velen, die zoo denken, althans schijnen te denken. Ze zijn naar de »Voorbereiding" geweest en nu kunnen zij wel zoo aangaan. Maar dan verstaan ze niet, dat er *zelfbeproeving* moet zijn, en dat de voorbereiding geen ander doel heeft dan u op de zelfbeproeving te wijzen.

Wanneer het van de voorbereiding niet tot zelfbeproeving komt, dan is die voorbereiding óf niet goed geweest óf met onvruchtbaarheid geslagen en bereikt haar doel niet.

Nu wordt tegen de afzonderlijke Voorbereiding wel aangevoerd, dat er eenig geestelijk gevaar schuilt in een stelselmatige voorbereiding voor het Avondmaal, en dat zoo iets er spoedig toe leidt om in andere weken, als er geen Avondmaal is, het niet zoo nauw met den ernst des levens te nemen. Men is dan van oordeel dat de toestand der gemeente ten allen tijde die van zelfonderzoek en zelfbeproeving moest zijn. Men keurt het af, zich alleen dan voor te bereiden als het Avondmaal staat gevierd te worden. Zelfbeproeving, zoo zegt men, moet er ten allen dage zijn.

Er zal wel niemand zijn, die ontkent, dat er in dezen gedachtengang naar een hoog geestelijk ideaal gegrepen wordt. Ja de toestand moest altijd, zonder ophouden zoo zijn! Maar is dat ook zoo? Er »moest" zooveel zijn, maar er »is" zoo weinig.

Het ideaal staat altijd zooveel hooger dan de werkelijkheid.

Men »moest" altijd bereid zijn om te sterven. Maar toch, hoe weinigen staan alle dagen des levens geestelijk zoo hoog? En is het niet als de schaduw des doods over uwe sponde geworpen wordt, dat het dan in bijzondere mate heet: Bereid uw huis, want heden zult gij sterven. En zoo verstaan we het ten volle, dat Kerken, die niet staan naar te hooge dingen, maar de volle werkelijkheid onder oogen zien, ten allen tijde als het heilig Avondmaal weer zal worden uitgereikt eene Voorbereiding houden, om bij vernieuwing tot ernstige zelfbeproeving op te wekken. We weten dus wel dat de zelfbeproeving er dagelijks moest zijn, maar als het Avondmaal nadert, dan wordt die zelfbeproeving weer zooveel te meer klem gepredikt, evenals de mensch wel ten allen dage bereid moest zijn om te sterven, maar toch, als de stervensure daar is, de volle ernst des doods zoo veel te zwaarder op de ziel aankomt.

Met de zoogenaamde Dankzegging staat het daarentegen ietwat anders.

De Synode van Dordt 1574, die zeer bepaaldelijk de Voorbereidingspredikatie instelde, was op het punt der openbare Dankzegging een andere gedachte toegedaan. Diesaangaande besloot ze dan ook: »is besloten dat men 's namiddags als het nachtmaal gehouden is, de predicatie der Catechismus naar de gewoonte onderhouden zal."

De Synode van Dordt 1578 dacht er in gelijken geest over. Wel voorbereidingspreek voor het Avondmaal, maar na het Avondmaal zal men met de gewone predikatie van den Catechismus voortvaren. Eerst op de Synode van Middelburg 1581 kwam hier eenige kentering in. Toen werd de kwestie van Dankzegging is een afzonderlijken dienst wederom besproken en nu niet bepaald verboden, maar ook volstrekt niet opgelegd, alleen in de vrijheid der Kerken gelaten, en zoo bleef het voortaan staan.

In elk geval blijkt dus uit deze historische gegevens, dat onze vaderen over Voorbereiding en Dankzegging niet gelijk dachten. Voor de Voorbereiding voelden ze meer. Daar hebben ze meer dan eens een aparten dienst voor vastgesteld in de K.O. Maar als de afzonderlijke Dankzegging aan de orde kwam, was het eerst telkens: neen, niet alzoo, maar met de gewone catechismusprediking doorgaan. En eerst in later tijd hebben ze het in de vrijheid der Kerken gelaten. Waren er nu Kerken, waar men er op stond, waar men er veel aan hechtte, dan was het op zich zelf niet een zoo verkeerde zaak, dat men er noodzakelijk tegen in moest gaan, maar kon en mocht het wel gedaan worden. Edoch, aanbevolen werd het nooit.

Ja, we mogen verder gaan en zeggen, dat zelfs de K.O. van Dordt 1618 ons in een andere richting wijst. Wanneer we in artikel 68 lezen dat de Catechismus alzoo moet gepredikt worden *dat dezelve jaarlijks mag getindigd worden*, volgens de afdeeling in den Catechismus zelven daarop gemaakt, dan willen we dit keer niet nagaan of het wel te verdedigen is, wat sommige Dienaren doen, als zij niet een geheele Zondagsafdeeling behandelen, maar slechts een enkele vraag en zoodoende soms drie of vier jaar noodig hebben om den Catechismus door te komen. Die Dienaren houden zich niet aan artikel 68 der K.O., maar gaan daartegen in.

Maar wel willen we artikel 68 der D. K. O. bezien in verband met de Dankzegging na het Avondmaal. En dan is het duidelijk, dat de K. O., bepalende dat de Catechismus één per jaar geheel door moet worden gegaan, daar deze Catechismus in 52 Zondagen verdeeld is, geen plaats laat voor afzonderlijke dankzegging.

Wanneer we artikel 68 lezen, dan kunnen we niet anders oordeelen, of ook de Dordtsche Synode van 1618 heeft zich gehouden aan de stellige uitspraken der Synodes van 1574 en 1578, om na het Avondmaal geen afzonderlijken dienst voor de dankzegging te houden, maar gewoon met den Catechismus door te gaan.

Men lette wel op de uitdrukking »afzonderlijke dienst." Want het is niet alzoo, dat men geen dankzegging wilde en zich daar tegen schrap zette. Integendeel, een Avondmaal zonder dankzegging is niet denkbaar. De dankzegging behoort er zeer zeker bij. Maar men wilde de dankzegging onmiddelijk na het Avondmaal hebben. Het Avondmaal en de dankzegging hooren in éénen dienst thuis. De dankzegging staat dan ook geheel in de Liturgie aangegeven, keurig en schoon. En omdat men van oordeel was, dat Avondmaal en dankzegging bij elkaar hoorden, daarom zag men er altoos tegen op, voor de dankzegging een afzonderlijken dienst in te richten.

Aan den eenen kant geeft dus de D. K. O. in artikel 62 wel vrijheid aan de Kerken om te doen naar het haar goeddunkt in zake de Dankzegging, maar aan den anderen kant wordt toch in art. 68 een handelwijze aanbevolen, die we hebben in het oog te houden en die niet goed met afzonderlijke diensten voor Dankzegging bestaanbaar is. Althans niet, zooals het thans gewoonte is, waar de dankzegging de Catechismusprediking verdringt. Men zou dan ten minste een afzonderlijken dienst, buiten de Catechismusprediking om, daarvoor moeten inrichten.

Artikel 63 der D. K. O geeft niet twee voorschriften, maar twee wenken aangaanden den tijd der Avondmaalsviering. Er wordt hier gesproken van »alle twee maanden eens" en van »dat op den Paaschdag, Pinksterdag en Kerstdag hetzelve geschiede." Dit zijn echter geen vaste bepalingen, geen uitdrukkelijke voorschriften, maar een paar wenken, een paar raadgevingen.

Dat blijkt al aanstonds uit wat er onmiddellijk aan toegevoegd wordt »zooveel het mogelijk is", en »waar het de gelegenheid der Kerken lijden kan." Voorbereiding en dankzegging hangen rechtstreeks met het weren van het Avondmaal saam. Maar *hoe vaak* en *wanneer* er Avondmaal gevierd zal worden, staat niet in Gods Woord aangegeven, is ook niet naar aanleiding van het weren van het Avondmaal te bepalen. Dat staat nu geheel en volkomen aan de vrijheid der Kerken. Dat heeft elke Kerk naar omstandigheden te bepalen.

Dat er in artikel 63 sprake is van alle twee maanden eens, heeft dan ook met eenig beginsel als zoodanig hoegenaamd niets te maken.

In de Roomsche Kerk was het gewoonte geworden, één per jaar de Communie te gebruiken. En die gewoonte was zoo ingekankerd bij ons volk, dat toen de Kerken der Reformatie het Avondmaal als zoodanig herstelden, zeer velen dat Avondmaal dan ook maar één per jaar wilden gebruiken, en wel met Paschen.

Voetius klaagde er schrikkelijk over dat deze gewoonte werkelijk een tyran was in zijn dagen, waar de lieden o, zoo moeilijk van af waren te krijgen.

En tegenover die Roomsche praktijk van één per jaar de Communie, stelden nu de Hervormers de gedachte van vaak, telkens, herhaaldelijk het Avondmaal, zonder echter aan een bepaald getal te hangen.

Calvijn begon aanvankelijk dan ook met elke week Avondmaal te laten houden, doch spoedig werd het bij hem één per maand, zooals à Lasco het trouwens reeds dadelijk had vastgesteld.

De gedachte van à Lasco en Calvijn was alleen om het Avondmaal gedurig en telkens te laten bedienen. Onze Vaderen pleitten op dien grond voor een Avondmaal om de twee maanden. In bijna alle Kerkenordeningen wordt dit aanbevolen, zonder dat het echter ooit als vast voorschrift gold.

Bij zeer weinig Kerken is dit aanbevolene, van alle twee maanden eens, nageleefd. Het zou wel heerlijk zijn als het algemeen werd nageleefd. Maar de tyran der gewoonte (om met Voetius te spreken) heeft bijna alle Kerken tot een onveranderlijke gewoonte van vier keer per jaar geleid.

Daartegen bestaat nu op zich zelf wel geen bezwaar, omdat aan het getal 6 als zoodanig nooit eenige beteekenis is gegeven, en men alleen op het oog had het Avondmaal vaak, telkens, gedurig, herhaaldelijk te laten bedienen. En daarom heeft de D. K. O. de kerken ook nooit aan het bepaald getal van 6 gebonden, maar zulks in de vrijheid gelaten, edoch, het wel als ideaal geteekend.

Niet anders staat het met den tweeden wenk in art. 63 der K.O. over het Avondmaal op de Feestdagen te bedienen. Hier is evenmin een bepaald voorschrift, een vaste bepaling, maar een wenk, zooals blijkt uit de toevoeging »en zal stichtelijk zijn, waar het de gelegenheid der Kerken lijden kan."

De positie der Feestdagen was trouwens destijds een geheel andere dan tegenwoordig.

In de Roomsche Kerk was het tot een buitengewoon opdrijven der Feestdagen gekomen. Zelfs zoover, dat men eigenlijk de Feestdagen boven den Zondag, den dag des Heeren, stelde. Hiertegen kwam de Reformatie, met name Calvijn, in verzet en begon een strijd tegen de Feestdagen. Dit pogen vond echter hier te lande nooit ingang bij de gemeente, die integendeel sterk aan de Feestdagen bleven hechten. En zoo is het gekomen, dat het eerste pogen om de Feestdagen geheel af te schaffen, mislukte, maar dat andererzijds de beteekenis dier Feestdagen als Gedenkdagen tot hare juiste waarde is teruggebracht, en de Dordsche Kerkenorde in art. 67 vaststelde, dat ze onderhouden zouden worden, en de Kerken op een hooge uitzondering na, sinds haar Kerstfeest, Paaschfeest en Pinksterfeest als dagen van Goede Boodschap vierden.

Dat art. 63 aanraadt op die dagen het Avondmaal te vieren, kan nooit daarin liggen dat men die dagen als iets bijzonders voor het Avondmaal beschouwde. Dat zou superstitie zijn. Dat was het juist wat men aan Rome betwist had, in welken strijd men een oogenblik te ver was gegaan, door ze totaal te schrappen, waarop men echter toch spoedig weer terugkwam.

De bedoeling zal, naar het ons voorkomt, wel geweest zijn, om de gemeente af te helpen van de zonderlinge idee om alleen op Paschen Avondmaal te houden, waar men krachtens Roomsche traditie nog te veel aan vast zat. We hooren de oude Godgeleerden er over klagen, dat de gemeente wegbleef van het Avondmaal »omdat het geen Paschen was." En in dat licht kunnen we verstaan dat de D. K. O. bepaalde, ten einde de gemeente van dergelijke dwangideeën af te helpen, waar het stichtelijk was, dus tot opbouwing kon dienen, op alle Feestdagen het heilig Avondmaal te vieren.

Maar waar we thans met dergelijke dwangbegrippen niet te tobben hebben, heeft voor ons in onzen tijd deze wenk, om het Avondmaal op *alle* Feestdagen te vieren eigenlijk zijn beteekenis en reden van bestaan verloren.

Het Avondmaal alle twee maanden te vieren, blijven we van harte aanbevelen. Om het Avondmaal op *alle* Feestdagen te vieren kunnen we nu niet meer adviseeren, wijl de tegenstelling met »alleen op Paschen" niet meer bestaat, en zoodoende, om van tal van andere redenen te zwijgen, artikel 67 der D.K.O., dat de Feestdagen onderhouden zullen worden, des te beter tot zijn recht kan komen.

M. K Jr.

Het is goed, dat al deze aangelegenheden almeer geschiedkundig worden toegelicht. Zoo alleen krijgt men grond onder de voeten voor een rijper oordeel.

Niet het aanstonds te strak binden aan de Liturgie is hoofdzaak, maar wel het verlevendigen van het Liturgisch besef.

Officieele Berichten.

Theologische School.

Het College van Hoogleeraren der Theol. School brengt ter kennis van de Kerken, dat het, na onderzoek, tot Candidaat in de Theologie heeft bevorderd den Student

H. N. Boukema, wiens adres is te Appelscha.

Namens het College vd.,
DR. H. BAVINCK *Secr.*

Kampen, 2 Oct. 1900.

Classis Leiden.

De Classicale Zendingsdag der Classe Leiden zal D. V. den 10 Oct. a.s. te Sassenheim gehouden worden. Aanvang des middags om 2 30 ure.

Opening door den pastor loci. Refer. door Ds. T. H. Woudstra, onderwerp „iets over opleiding," en door Ds. W. B. Renkema, onderwerp „Zendingsmethode." Des avonds ten 6,30 bidstond onder leiding van Ds. Impeta.

Namens Deput. voor de Zending,
J. THIJS.

Buitenland.

Engeland. De Londensche universiteit uitgebreid.

Tot voor korten tijd waren de oude universiteiten van Oxford en Cambridge alleen toegankelijk voor studenten, die tot de Episcopaalsche of Anglicaansche staatskerk behoorden. Ook konden alleen leden dier kerk professoren aan genoemde universiteit zijn. Tegenwoordig is dit anders. Men behoeft geen lid te zijn van de staatskerk, om te Oxford of te Cambridge te studeeren, en ook zijn nonconformisten benoembaar voor het bezetten van een professoralen zetel. Maar daarmede is het onrecht tegenover leden van vrije kerken niet weggenomen. Want te Oxford en te Cambridge kunnen alleen graden in de theologie behaald worden door mannen, die leden van de staatskerk zijn.

De universiteit te Londen heeft echter geen kerkelijk karakter, maar kon tot hiertoe geen academische graden aan studenten in de theologie toekennen. Dit is echter veranderd. De Londensche universiteit heeft het recht erlangd, om de graden van candidaten en doctoren in de godgeleerdheid te verleenen, en de examens, welke de theologische faculteit daarvoor afneemt, zijn toegankelijk ook voor leden van vrije kerken. Dit is een groote stap vooruit. Doch men is verder gegaan. Bij het Highbury en King's College, welke Anglicaansche inrichtingen voor hooger onderwijs zijn, zijn vijf colleges van vrije kerken, gevoegd bij de universiteit van Londen, waardoor de leerlingen van de college's van vrije kerken in de gelegenheid gesteld worden om academische graden te verkrijgen. Het zijn de college's van Hackney, Cheshunt en New-College, welke van de congregationalistische kerken, de voortzetting van de vroegere kerken der independenten, uitgaan, en die van Regent's Park en van Richmond, welke respectievelijk door de Baptistische en door de Wesleyaansche kerken onderhouden worden.

Daardoor zijn achttien non-conformistische professoren en zeven Anglicaansche hoogleeraren erkend als hoogleeraren der Londensche Universiteit. Er is nu aan de Londensche Universiteit eene Theologische faculteit gevormd, bestaand uit acht professoren, waarvan vijf behooren tot de vrije kerken.

Tot onze blijdschap wordt er in Engeland nu en in de kerkelijke bladen een stem gehoord die protesteert tegen de zoogenaamde „hoogere Schriftcritiek," welke door vele predikanten ook der vrije kerken in beoefening gebracht wordt, — tot groote schade van de kerken die zij dienen. Zoo lazen wij in de *Examiner* de volgende woorden van Dr. Barrett als protest tegen sommige beweringen van Dr. Forsyth:

„Wat mij betreft belijd ik openlijk, dat indien de Patriarchen van de Joodsche geschiedenis geen historische personen zijn, maar als helden van een epos moeten beschouwd worden; indien de persoon van Abraham bijvoorbeeld, om Forsyth's eigen uitdrukking te gebruiken „euhemerised" (opgemukt) is; indien Mozes en het geven van de wet op de Sinai opgelost wordt in onwezenlijke en denkbeeldige mythen; indien de geheele geschiedenis van den tabernakel in